

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА
МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ
В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ**

Збірник наукових праць

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 37

Заснований в 1996 році

Рівне – 2007

ББК 74.20

О - 59

УДК: 159: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць.

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 37. — Рівне: РДГУ, 2007. — 274 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем психосоціального розвитку особистості.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, вихователів, практичних працівників освіти, керівників дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Пальчевський Степан Сергійович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Заступник головного редактора:

Янцур Микола Сергійович – кандидат педагогічних наук, професор (відповідальний секретар) (Рівненський державний гуманітарний університет).

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Бех Іван Дмитрович – доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Інститут проблем виховання АПН України);

Вербець Владислав Володимирович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Воробійов Анатолій Миколайович – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Дем'янчук Анатолій Степанович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Карпенчук Світлана Григорівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Коваль Ганна Петрівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Литвиненко Світлана Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Лісова Світлана Валеріївна – доктор педагогічних наук, професор (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Малафійк Іван Васильович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Мігюров Борис Никифорович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павелків Роман Володимирович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павлютенков Євген Михайлович – доктор педагогічних наук, професор (Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти);

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор (Національний університет “Острозька Академія”);

Поніманська Тамара Іллівна – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Савчин Мирослав Васильович – доктор психологічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);

Терещук Григорій Васильович – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Тернопільський національний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

Тищук Віталій Іванович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Ямницький Вадим Маркович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 9 від 29. 03. 2007 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10. 2000 р. № 1 – 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31. Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966 — 7281 — 08 — 7.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2007

УДК: 377.3:373.6

О.В. РУДЮК

„РЕКОНСТРУКЦІЯ” СУБ’ЄКТИВНОГО ПСИХОЛОГІЧНОГО ПРОСТОРУ БЕЗРОБІТНИХ МЕТОДОМ БАГАТОМІРНОГО ШКАЛЮВАННЯ

Резюме. У статті представлені результати використання багатомірних методів і моделей в емпіричному дослідженні соціальних і психологічних проблем безробітної молоді. Методом багатомірного шкалювання було експліковано систему суб’єктивних шкал-критеріїв, що реконструюють і репрезентують суб’єктивний психологічний простір суб’єктів професійного виключення.

Ключові слова: безробіття, професійне виключення, багатомірне шкалювання, особистісно-професійна депривація, життєві перспективи.

Постановка проблеми. Вирішальним у детермінації і структуруванні змісту життя людини є факти її професійної приналежності і трудової зайнятості. Сучасна людина сприймає роботу, кар’єру як частину свого особистісного простору, як продовження і втілення власної ідентичності, як реалізацію смислової функції власного життя [7]. І та частина життя, яка проходить за межами професійного поля, тим не менше зумовлюється його впливом: складається індивідуальний образ світу; виникають і стабілізуються способи взаємодії з реальністю; формується коло найближчого оточення [5], яке становить зміст нашого спілкування; професійне життя з його етапами і їх часовою структурованістю багато в чому визначає наше почуття особистого часу [2, 3]. Таким чином, професійна і ширше – трудова зайнятість – ключові фактори структурування особистості, тому при втраті зайнятості особистість може деструктуватися.

Проблеми, пов’язані з трудовою незатребуваністю, професійним виключенням і, як наслідок, особистісно-професійною депривацією, акумулюються у соціальні ефекти більш вищого порядку: втрату людьми почуття визначеності і прозорості у відношенні власного майбутнього, депривацію базових потреб, підвищення тривожності і агресивності, професійну, соціальну і культурну маргіналізацію, кризу особистісної і соціальної ідентичності, трансформацію звичних цінностей і стереотипів, втрату сенсу життя.

Отже, ситуація професійного виключення або незатребуваності (безробіття) за ступінню і характером впливу на людину являється кризовою. Її кризовий характер зумовлений депривацією і втратою важливих елементів життєзабезпечення людини: соціального статусу, звичного кола спілкування, матеріального статку та ін. Чим більше компонентів життєвої ситуації деформується і чим більш особистісно значимі вони є для конкретної людини, тим більш кризовою буде сприйматися ситуація втрати або відсутності роботи. Факторами, що ініціюють розвиток кризової ситуації, можуть стати професійна незатребуваність, професійне виключення, втрата роботи, неможливість розвитку в даній трудовій сфері, незадоволеність професією та ін. Тому ситуація на сучасному ринку праці актуалізує перед психологами проблему концептуалізації і емпіричного аналізу специфічного класу явищ в структурі життєвого шляху особистості, які зумовлені її включенням в динамічні і суперечливі відношення зайнятості. Особливою специфікою характеризується ситуація, пов’язана з професійним виключенням молоді, що вимагає особливого підходу в поясненні релевантних йому негативних соціально-психологічних і психологічних ефектів.

При вивченні і вирішенні такого роду проблем потрібний особливий підхід, методи і техніки, здатні досліджувати операціональні аналоги тих явищ і проблем, які представлені на глибинному особистісному рівні і не завжди можуть бути емпірично експліковані і репрезентовані засобами традиційного психодіагностичного інструментарію. На нашу думку, таким евристичним психодіагностичним потенціалом володіють багатомірні математичні методи і моделі, здатні експлікувати і реконструювати латентні категорії суб’єктивного досвіду безробітних. Одним із таких засобів є метод багатомірного шкалювання, високий рівень операціональної валідності якого підтверджується нами при вивченні соціальних і психологічних проблем безробітних.

Методика та організація дослідження. Об’єктом даного дослідження стали 68 молодих людей (серед яких 42 жінки і 26 чоловіків), які проходять професійну переорієнтацію. За критерієм віку їх можна диференціювати на такі групи: від 19 до 23 років – 17 чоловік; від 24 до 28 років – 29 чоловік; від 29 до 33 років – 22 чоловіка.

Характеризуючи вибірку в цілому, слід відмітити, що в дослідженні брали участь три категорії досліджуваних: 1) молоді люди, які після закінчення середніх спеціальних або вищих навчальних закладів в силу дії об’єктивних причин (відсутність вакансій за отриманою спеціальністю) не можуть влаштуватися на роботу за фахом; 2) молоді люди, які, пропрацювавши деякий час (професійний стаж для цієї групи не перевищує 4 роки) на підприємствах державного і приватного сектору у зв’язку з об’єктивними причинами (реструктуризація або ліквідація підприємства, скорочення штатів), опинилися в статусі безробітних; 3) молоді люди, які, пропрацювавши деякий час (професійний стаж для цієї групи не перевищує 3 роки) на підприємствах державного і приватного сектору з власної ініціативи вирішили змінити фах через систему державної перепідготовки.

Найбільш повний опис об’єкта дослідження може бути представлений, ґрунтуючись не лише на кількісних характеристиках вибірки (стать, вік), але також залучивши для цього і якісні параметри досліджуваного контингенту: характер ситуації професійної переорієнтації, професійна приналежність, сімейний статус. Спільним для визначених категорій молодих безробітних є те, що вони переживають особистісно-професійну кризу, проте її модальність і особливості переживання у досліджуваних різних

категорій будуть мати свою специфіку, зумовлену причиною і характером ситуації професійної переорієнтації (вимушена або добровільна). Для досліджуваних першої (19 чоловік) і другої (29 чоловік) групи професійна переорієнтація буде мати вимушений характер, а специфіка переживання особистісно-професійної кризи – ненормативний характер. Третя група (20 чоловік) дослідницького контингенту знаходиться в ситуації добровільної професійної переорієнтації і переживає нормативну особистісно-професійну кризу [6]. За критерієм професійної приналежності вибірку можна диференціювати наступним чином: 46 осіб мають гуманітарний фах, а 22 особи – технічний. Статус сімейних мають 11 чоловік.

Аналіз вітчизняних і зарубіжних публікацій з точки зору становлення і розвитку психологічного знання про безробіття дозволяє виокремити найбільш затребувану в сенсі наукового інтересу психологів проблему соціально-психологічних і психологічних наслідків безробіття для особистості [1]. Не виходячи за рамки усталеної традиції ми сфокусували проблему на емпіричному дослідженні негативних соціальних і психологічних ефектів професійного виключення молоді. В рамках заявленої проблеми на першому етапі емпіричного пошуку методом експертного оцінювання було виокремлено шерег найбільш актуальних для молодих безробітних соціальних (засоби до існування, сім'я, спілкування та ін.) і психологічних (зміни у самооцінці, тривожність, песимізм та ін.) проблем. Перелік найбільш актуальних соціальних і психологічних проблем оцінювався респондентами у порядковій шкалі.

На другому етапі емпіричного пошуку результати ранжування найбільш гострих соціальних і психологічних проблем респондентів були піддані математико-статистичному аналізу за допомогою методу багатомірного шкалювання [4]. Головне завдання багатомірного шкалювання – реконструкція психологічного простору суб'єктів вибору, заданого невеликим числом суб'єктивних шкал. Кожна шкала результуючого простору отримує інтерпретацію через об'єкти, що знаходяться на протилежних полюсах шкали. Для нашого аналізу ми використали модель суб'єктивних переваг, де вихідними даними є результати упорядкування кожним досліджуваним з групи набору стимулів за критерієм переваги. Ця модель дозволяє отримати груповий психологічний простір стимулів в осях істотних ознак-критеріїв і розміщені в цьому ж просторі ідеальні точки для кожного суб'єкта. В практичному сенсі це допоможе репрезентувати систему суб'єктивних шкал-критеріїв, які використовують молоді люди при інтерпретації індивідуальної ситуації професійного виключення. Важливою перевагою багатомірного шкалювання є можливість представлення великих масивів даних в наочному, доступному для інтерпретації графічному вигляді. Процедура багатомірного шкалювання було реалізовано за допомогою статистичного пакету SPSS (версія 13).

Результати дослідження та їх обговорення. Реалізація першого етапу емпіричного пошуку дозволила виявити низку важливих тенденцій, верифікація яких допоможе об'єктивувати систему латентних суб'єктивних конструктів молодих безробітних, що детермінували їх вибір. В таблицях 1 і 2 представлені результати ранжування респондентами найбільш гострих соціальних і психологічних проблем, викликаних безробіттям.

Табл. 1.

Соціальні проблеми молодих безробітних, відсоток вибору для кожного рангу

Зміст соціальної проблеми	Ранги					
	1	2	3	4	5	6
Неможливість використати фах	38,2	32,4	17,6	11,8	–	–
Складне фінансове становище	26,5	26,5	33,8	13,2	–	–
Зменшення і втрата соціальних контактів	–	–	–	17,6	44,1	38,2
Погіршення стосунків у сім'ї	14,7	23,5	30,9	13,2	7,4	10,3
Зміна відношення з боку оточуючих	–	–	–	10,3	44,1	45,6
Втрата соціального статусу	20,6	17,6	17,6	33,8	4,4	5,9

Результати ранжування дозволяють виокремити шерег найбільш гострих соціальних проблем у вибірці безробітної молоді. Неможливість реалізувати отримані під час навчання фахові знання і навички є основною соціальною проблемою, що турбує молодь. Якщо брати до уваги сукупний показник за двома першими рангами, то 70,6 % всіх респондентів віддали пріоритет саме їй. Це свідчить про змістовно-сміслову детермінованість процесів професійної ідентифікації у переважної частини молоді і, як наслідок, суб'єктивну значимість ситуації можливої професійної деваліфікації через професійне виключення. Фінансові труднощі, пов'язані з професійною незатребуваністю, є актуальними для 53 % молодих людей, а проблеми, пов'язані з погіршенням стосунків у сім'ї і втратою соціального статусу, виокремлюють в якості найгостріших 38,2 % молодих безробітних. Результати є логічними і закономірними, оскільки в силу особливого психологічного, соціального і культурного статусу молодіжної когорти репрезентують систему її найактуальніших потреб, що не знаходять

адекватної реалізації. Відповідно, зниження показників соціальної комунікації і зміна відношення з боку оточуючих не знайшли у виборі респондентів належного місця за критерієм фрустрованості. Це можна пояснити розгалуженою соціальною мережею і гнучкою системою механізмів соціальної компенсації, відсутністю їх жорсткої детермінованості професійним середовищем, що, власне, і відрізняє цю вікову групу від безробітних старшої вікової категорії.

Оцінка рівня психологічної фрустрованості безробітної молоді знайшла своє відображення у виборі найбільш гострих психологічних проблем, релевантних ситуації професійного виключення (табл. 2). Результати є показовими в сенсі розуміння найбільш актуальних психологічних потреб та наслідків неможливості їх реалізації для молодих людей, що опинилися в ситуації професійного виключення.

Табл. 2.

Психологічні проблеми молодих безробітних, відсоток вибору для кожного рангу

Зміст психологічної проблеми	Ранги					
	1	2	3	4	5	6
Невпевненість у майбутньому	44,1	22,1	29,4	4,4	–	–
Поганий настрій, пригніченість	5,9	17,6	4,4	55,9	10,3	5,9
Почуття безпорадності	–	–	–	10,3	61,8	27,9
Почуття неповноцінності	–	–	–	5,9	29,4	64,7
Невпевненість в собі, невміння себе подати	11,8	29,4	47,1	11,8	–	–
Почуття залежності від зовнішніх обставин	38,2	30,9	19,1	11,8	–	–

З огляду на результати ранжування психологічних проблем молодих безробітних, можна виділити наступні тенденції: найбільш гострий характер вираження має почуття залежності від зовнішніх обставин і почуття невпевненості у майбутньому (сукупний показник за двома першими рангами становить 69,1 % і 66,2 % відповідно). Почуття безпорадності і неповноцінності виявилися неактуальними для молодих безробітних (сукупний показник за двома останніми рангами становить 89,7 % і 94,1 % відповідно). Ці результати ми залишаємо без інтерпретації, оскільки вичерпне пояснення виявлених тенденцій буде представлено після їх математико-статистичного аналізу методом багатомірного шкалювання.

Результатом другого етапу емпіричного пошуку є експлікація системи суб'єктивних шкал-критеріїв, що реконструюють і репрезентують психологічний простір суб'єктів професійного виключення. Методом багатомірного шкалювання було отримано оптимальне двох шкальне рішення для двох груп показників: соціальних і психологічних проблем безробітної молоді. І хоча така диференціація на соціальні і психологічні проблеми є умовною (реально вони є елементами цілісного суб'єктивного простору), в сенсі наукової розробки заявленої проблематики являється дуже важливою.

Результати шкалювання соціальних проблем молодих безробітних дозволяють достатньо однозначно інтерпретувати групові критерії переваг за координатами об'єктів (соціальних проблем). Шкала 1 репрезентована двома полюсами-проблемами: „зміна відношення з боку оточуючих” і „погіршення стосунків у сім'ї”. Вона відображає, на нашу думку, ефекти соціального резонансу і суспільної оцінки факту професійного виключення у свідомості молодих безробітних. Такий резонанс серед найближчого оточення безробітного (сім'я) і в суспільній свідомості (соціум) дає підстави інтерпретувати конструкт „соціальної оцінки” як предиктор поведінки молодого людини в ситуації професійного виключення (стратегії подолання особистісно-професійної кризи, викликаного безробіттям, моделі пошуку роботи та ін.). Шкала 2 репрезентована двома полюсами-проблемами: „неможливість використати фах” і „зменшення і втрата соціальних контактів”. На відміну від критеріїв, представлених першою шкалою (за характером є зовнішніми), критерії, що лежать в основі другої шкали, є внутрішньо детермінованими, так як являються елементами професійної ідентичності молодих безробітних. Вибраний фах і отримана під час навчання спеціальність виявилися настільки глибоко інтегрованими в професійну самосвідомість молодих людей, що девальвація професійного статусу внаслідок професійного виключення виявилася дуже значимою для них втратою. Реалізація і розвиток професійних потенцій можливі лише за умови активної інтеграції і включення молоді в систему професійних стосунків, що не можливо за рамками професійного простору. Тому полюс „зменшення і втрата соціальних контактів” ілюструє явраз фрустрацію професійних контактів, як форми соціальних контактів, що не знаходять адекватної реалізації.

Інтерпретація результатів шкалювання психологічних проблем молодих безробітних теж не викликає особливих труднощів, тому що отримані показники є однозначними і логічними. Шкала 1 репрезентована двома полюсами-проблемами: „почуття залежності від зовнішніх обставин” і „невпевненість в собі, невміння себе подати”. Логіка пояснення такого результату криється, на нашу думку, в особистісних характеристиках суб'єктів професійної переорієнтації. Більшість з тих молодих людей, які є клієнтами центрів зайнятості (проходять професійну переорієнтацію), характеризується вираженими інтервальними і інтровертованими

рисами. Інтернальний локус контролю і інтровертований тип характеру молодих безробітних гальмує актуалізацію активних стратегій адаптації у ситуації професійного виключення (самостійний пошук роботи, активне залучення соціальних ресурсів для відновлення зайнятості та ін.). Можливо ситуація професійного виключення актуалізує у молодих людей патерналістську стратегію поведінки, рудиментарні залишки якої дісталися у спадок від минулих поколінь і у свідомості молодого покоління виявляють певну інерційність. Більш ретельне вивчення цього питання може стати предметом окремого дослідження. Полюсами шкали 2 є психологічні проблеми: „почуття неповноцінності” і „невпевненість у майбутньому”. Це знаходить закономірне пояснення, адже перспектива життєвого самоздійснення молоді тісно корелює з можливістю професійної самореалізації, яка виступає своєрідним еталоном, мірилом життєвого успіху. Фрустрація можливостей для реалізації професійної перспективи іррадіює у більш широку площину життєвої самореалізації. Відсутність перспективи в оцінці свого майбутнього (професійного і, більш ширше, життєвого) в силу вираженого максималізму, характерного для цієї вікової групи, набуває особливої гостроти у переживаннях молодих людей, навіть до переживання почуття неповноцінності. І хоча результати ранжування психологічних проблем вказують на протилежні тенденції (проблема „почуття неповноцінності” виявилася абсолютно неактуальною), їх слід інтерпретувати як результат використання суб’єктом психологічних механізмів захисту.

Висновки. Теоретико-емпіричні дослідження соціально-психологічних проблем безробітних у сучасній психології лише останнім часом набули системності. Ситуація на сучасному ринку праці актуалізує перед психологами проблему концептуалізації і емпіричного аналізу специфічного класу явищ в структурі життєвого шляху особистості, які зумовлені її включенням в динамічні і суперечливі відношення зайнятості. Продуктивне вирішення цієї проблеми неможливе без залучення у площину її емпіричної розробки евристичних і валідних методів і технік, здатних вивчати і описувати складні і суперечливі феномени професійного виключення (безробіття). Високим евристичним потенціалом при аналізі особистісних проблем, релевантних ситуації її професійного виключення (безробіття), володіють багатомірні моделі і методи, здатні експлікувати і реконструювати глибоко індивідуальні категорії суб’єктивного досвіду безробітних, що часто є недоступним в рамках традиційних психодіагностичних можливостей. Зокрема в нашому емпіричному дослідженні представлений досвід такого роду емпіричної інновації – методом багатомірного шкалювання було експліковано систему суб’єктивних шкал-критеріїв, що реконструюють і репрезентують психологічний простір суб’єктів професійного виключення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дёмин А.Н. Личность в кризисе занятости: стратегии и механизмы преодоления кризиса. – Краснодар: Кубанский гос. ун-т, 2004. – 315 с.
2. Муздыбаев К. Измерение надежды // Психологический журнал. – 1999. – Т. 20. – № 4. – С. 26–35.
3. Муздыбаев К. Переживание времени в период кризисов // Психологический журнал. – 2000. – Т. 21. – № 4. – С. 5–21.
4. Наследов А.Д. Математические методы психологического исследования. – СПб.: Речь, 2004. – 392 с.
5. Пряжников Н.С., Пряжникова Е.Ю. Психология труда и человеческого достоинства: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М.: Академия, 2003. – 480 с.
6. Рудюк О.В. Феномен особистісно-професійної кризи в типології життєвих криз особистості // Актуальні проблеми психології. Екологічна психологія. – Т. 7. – Вип. 6. – 2005. – С. 291-297.
7. Фрейд З. Психология бессознательного. – М.: Просвещение, – 1989. – 214 с.

Summary. The article represent the results of using the multi-aspect methods and patterns in empiric investigation of some social and psychological problems which unemployed young people face. The method of multi-aspect scaling has enabled to explicate the system of subjective scale-criteria which help reconstruct and represent the subjective psychological environment of unemployed people.

УДК: 195. 922. 8

Г.В. РУДЬ

ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО ЗАБАРВЛЕННЯ МЕНТАЛЬНИХ КАРТ ЖИТТЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ ТА СТУДЕНТІВ.

Резюме. В статті представлені результати дослідження життєвих прогнозів та очікувань респондентів стосовно власного майбутнього, їх індивідуально-психологічних властивостей, які детермінують зміст та емоційне забарвлення ментальних карт школярів та студентів.

Ключові слова: життєва перспектива, психологічний час, емоційна забарвленість подій, спосіб самовизначення.

Постановка проблеми. Як зазначає низка дослідників, психологічний час – це й переживання, спогади, очікування, передчуття, мрії, надії людини. Кожен із цих станів по-різному відтворює вихід особистості за межі сьогодення, повсякденності, її потребу в розвитку [1 - 8].

З М І С Т

<i>Від редакції</i>	3
Ямницький В.М., Литвиненко С.А. Життєві перспективи особистості в контексті психології життєтворчості.....	4
Петренко О.Б. Гендерні відмінності формування життєвих перспектив у старшокласників.....	6
Корнієнко О.В. Індивідуально-психологічні особливості психосоматичного здоров'я студентів-юнаків.....	10
Безкоровайна О.В. Особистісне самоствердження у контексті професійного вдосконалення і життєвих перспектив у ранньому юнацькому віці.....	15
Артемова О.І. Професійне становлення і розвиток креативної особистості майбутнього педагога.....	19
Безлюдна В.І., Осьмак Л.П. Динамічні аспекти життєвої перспективи особистості у період переходу від підліткового до раннього юнацького віку.....	22
Блинова О.Є. Гендерні аспекти психологічного здоров'я.....	25
Бордюк В.М., Бабак К. Ціннісно-смыслова природа самовизначення старшокласника.....	28
Вакарєв Є.С. Психологические особенности гендерной интерпретации парфюмерных запахов.....	31
Воробйов А.М. Концептуальні основи формування соціально активної особистості майбутніх вчителів у розвиваючому виховному просторі педагогічного університету.....	36
Галецька І.І., Пендюр А.В. Психологічні чинники професійної ідентифікації студентської молоді.....	39
Главінська О.Д. Життєві цінності особистості.....	43
Демчук О.О. Соціально-психологічна компетентність особистості та її психологічні прояви.....	46
Дружиніна І.А. Феномен ідентичності та ідентифікації в руслі сучасних психологічних досліджень.....	48
Димченко Н.С. Розвиток особистості менеджера як психологічна проблема.....	52
Долгих А.А. Неусвідомлена релігійність особистості як психологічний феномен.....	55
Завгородня О.В. Питання ціннісного становлення художньо обдарованої особистості.....	58
Завгородня О.В., Курганська Л.О. До проблеми збереження психологічного здоров'я дитини.....	64
Ісасва Є.С. Вплив хвороби на становлення життєвих перспектив особистості.....	70
Івашкевич Е.З. Методологічні засади підготовки практичних психологів у вищих навчальних закладах різних рівнів акредитації.....	73
Камінська О.В. Психологічний аналіз феномену самоставлення в юнацькому середовищі.....	78
Кардаш Г.М. Моральне вдосконалення студентської молоді у контексті життєвих перспектив.....	83
Кашпур Ю.М. Наукова інтерпретація узагальнених гендерних та сексуальних стереотипів: їх вплив на розвиток фізичного образу „Я” підлітка.....	86
Кобильнік Л.М. Динаміка особливостей самоактуалізації особистості майбутніх психологів і педагогів.....	89
Ковалевич В.В. Психосоціальний розвиток особистості: формування життєвих перспектив у контексті естетичних цінностей.....	94
Корчакова Н.В. Самопрезентаційна складова монологічного виступу.....	97
Косарєва О.І. Вплив подружніх стосунків на особистісний розвиток дитини.....	100
Кириченко Н.А. Переживання буденності як елементарна форма життєтворчості особистості в юнацькому віці.....	103
Кравчук М.М. Формування особистісного цілепокладання, як елемента життєвої перспективи підлітків з девіантною поведінкою.....	109
Мазяр В.М. Особливості розвитку мислення школярів на уроках світової літератури.....	113
Марковець Г.В. Критерії транспективної діагностики особистісного зростання і соціальної спроможності сучасної людини у розумінні практичних психологів.....	116
Марковець Л.М. Динаміка моральних цінностей майбутніх психологів як показник їх особистісного зростання у процесі професійного становлення.....	120
Матейко-Калиній Н.М. Особливості емоційного реагування на життєві ситуації у дітей, які мешкають в зоні посиленого радіоекологічного контролю.....	127
Мешко Г.М., Мешко О.І. Формування компетентності здоров'я збереження майбутніх учителів у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін.....	130
Михальчук Н.О. Культурологічно орієнтоване навчання студентів іноземної мови.....	133
Назарець Л.М. Пізнавальний інтерес як складова самосвідомості підлітків.....	138
Ніколайчук Г.І. Загальні моделі породження вислову у структурі мовленнєвої діяльності.....	141
Ніколайчук І.О. Проблема авторських новотворів у парадигмі породження та сприймання вислову.....	146
Оселедько О.О. Цілепокладання як чинник професійно-особистісного зростання майбутніх практичних психологів на етапі вузівської підготовки.....	151
Островська О.І. Професійний діагноз як складова багатоосового психологічного діагнозу при параноїдній шизофренії.....	154
Осьмак Л.П. Психологічні особливості життєвої перспективи вагітних жінок.....	157
Павелків В.Р. Теоретичний аналіз головних підходів до дослідження агресії та агресивної поведінки.....	161
Панасюк М.М. Шляхи пониження рівня навчального стресу в студентів.....	166
Пісоцький О.П. Тренінг базових когнітивних стилів майбутніх психологів як чинник їх професійного	

самовдосконалення.....	169
Поліщук Н.В., Панченко М.С., Панченко І.М., Мосісвич О.С. Загроза духовного зубожіння молоді.....	173
Попчук О.В. Професійна культура менеджера: проблеми та перспективи формування.....	176
Потапчук Т.В. Підготовка студентів до роботи з хоромим колективом.....	179
Прокоф'єва О.О. Вплив неконструктивних настанов на готовність до особистісного зростання майбутніх педагогів.....	182
Розова Т.М. Професійна спрямованість як умова розвитку комунікативних здібностей у майбутніх психологів.....	188
Романюк В.Л. Біоетичні аспекти онтогенезу особистості.....	193
Рудюк О.В. „Реконструкція” суб'єктивного психологічного простору безробітних методом багатомірного шкалювання.....	196
Рудь Г.В. Особливості емоційного забарвлення ментальних карт життя старшокласників та студентів.....	199
Савуляк В.О. Формування образу майбутньої професійної діяльності як детермінанта особистісного розвитку.....	206
Сеньовська Н.Л. Саморегуляція як засіб професійного всамодосконалення вчителя.....	209
Сеньчук О.В. Прояви психологічних труднощів студентів у процесі вивчення іноземної мови та шляхи їх подолання.....	212
Скляр П.П. Формування управлінської культури інженера як ймовірна складова трансформації його професійної підготовки.....	215
Смалько М.Ф. Поняття „норма” у розумінні музичної обдарованості.....	219
Співак В.І., Гаврилов О.В. Особливості консультування старших школярів з питань самовизначення, вибору професії та життєвих планів.....	222
Сторож О.В. Теоретичний аналіз життєвого шляху особистості за регулятивно-детерміністською концепцією.....	225
Сулжук А.Ф. Професійний особистісно-орієнтований підхід у підготовці конкурентоспроможного фахівця.....	229
Турецька Х.І. Аналіз підходів до розуміння ідентичності у психологічній науці.....	232
Уличний І.Л. Особливості реалізації профорієнтаційного проекту у навчально-виховному процесі школи.....	236
Ульяновська Л.П. Використання активних методів навчання у підготовці майбутніх хормейстерів.....	241
Фалько Н.М., Вовчак Н.А. Використання соціально-психологічного тренінгу у роботі практичного психолога з акцентуйованими підлітками.....	244
Хупавцева Н.О. Формування комунікативних умінь педагога.....	247
Чорнописка О.П. Динаміка ставлення чоловіків та жінок до дошлюбних та позашлюбних сексуальних стосунків у США, СРСР, Росії, Україні, Німеччині у другій половині 20 ст.....	251
Юрченко В.М., Волощук О.О. Професійний стрес як негативний фактор вдосконалення педагогічної діяльності.....	254
Юрченко В.М., Грищук М.М. Вікові кризи у дітей та підлітків у контексті формування їх до невротичних станів та життєвих перспектив.....	257
Ягьяєва С.В. Професійна само ідентифікація майбутніх психологів як форма вияву особистісного зростання.....	261
Яцюрик А.О. Розвиток суб'єктності особистості в процесі читання художньої літератури.....	264
Відомості про авторів.....	270

Наукове видання

О Н О В Л Е Н Н Я З М І С Т У , Ф О Р М Т А М Е Т О Д І В Н А В Ч А Н Н Я І В И Х О В А Н Н Я В З А К Л А Д А Х О С В І Т И

Збірник наукових праць

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 37

Заснований у 1996 р.

Редактор збірника Воробйов А.М.

Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.

Технічний редактор Кравчук В.Ю.

Комп'ютерна верстка Хильчук Т.К.

Здано до набору 02.04.2007 р. Підписано до друку 9.04.2007 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 29,14. Обл. вид. арк. 29,57. Замовлення № 25/1 Наклад 120.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31
Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і
трудової підготовки (к. 98, тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Рівненського державного гуманітарного університету
33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

О – 59   Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 37. — Рівне: РДГУ, 2007. — 274 с.

ISBN 966 — 7281 — 08 — 7.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем психосоціального розвитку особистості.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, вихователів, практичних працівників освіти, керівників дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК: 159: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

ББК 74.20